

A NÉMET NYELV A BUDAPESTI ELEMI
NÉPISKOLÁKBAN.*

A székesfőváros közoktatásügyi bizottságának néhány héttel ezelőtt hozott ép oly kényes természetű, mint elvileg nagy fontosságú egyik határozatát kívánom mai felolvasásommal a Pædagogiai Társaság ítélőszéke elé hozni. Értem azt a határozatot, mely szerint a bizottság ajánlani fogja a tanácsnak a német nyelv megszüntetését a székesfőváros elemi népiskoláiban. Kényes természetűnek mondtam ezt a határozatot, mivel megszokták nálunk a német nyelv tanításának vagy nem tanításának kérdését túlnyomólag politikai szempontból fontolgatni és megítélni s mivel tartanunk kell tőle, hogy már a pusztá szóbahozatalával is ingerelni találjuk némely köröknek hazafias érzékenységét, hogy azt ne mondjuk: érzékenykedését. Hogy mennyire igazolt ez az érzékenység, nem keresem most, bármennyire csábító és könnyű volna is bebizonyítani, hogy ha volt is a múltban okunk bőségesen a német nyelv invasiójától félni a magunk nyelvét és nemzetiességét, akkor t. i., mikor meg volt a nyugatról jövő hódító szándék és erő, magunkban pedig nem volt meg az ellenállásra sem az akarat, sem a képesség: manapság, hála a megváltozott viszonyoknak, az efféle hazafias aggodalmaknak semmi alapja többé, mivel egyfelől megszűnt a Számum viharja, nem dül többé nyugatról a sivár homok, hogy Arany classicus képével éljek, másfelől meg erős várunk nekünk a mi megizmosodott, megszilárdult nemzeti életünk. Bármennyire csábító és könnyű volna is, mondom, ezt bebizonyítani, mégis evvel nem foglalkozom most és megeleégsem annak constatálásával, hogy ime, ez teszi a német nyelv tanításának kérdését kényessé. De elvileg nagy fontosságú is a tanügyi bizottságnak fentemlített határozata, mert lényegileg azt foglalja magában, hogy czélszerű-e, azaz pædagogiailag helyeselhető-e, hogy az elemi népiskolában a magyar anyanyelven kívül még egy idegen nyelvet is tanítsanak? És épen emez elvi fontosságánál

* Fölolvastatott a M. Pæd. Társ. 1900 decz. 15-diki ülésén.

fogva voltam bátor ezt az ügyet társaságunk foruma elé hozni. Ez esetben, e kérdésnek az imént kifejtett kényes természetét tekintve, a «bátor voltam» kifejezés épen nem üres szólásforma. De azt hiszem, a Pædagogiai Társaságnak hivatásánál fogva kötelessége e kérdésben állást foglalni, kötelessége a tudományos meggyőződés bátorságával kimondani véleményét, ha a közoktatásügyi bizottság népszerű határozatával ellenkezni találna is, mert minden egyéb tekintetnél fontosabb az igazság kiderítése. Ha pedig társaságunk, szakszerű vizsgálatai során, arra az eredményre jut, hogy a bizottságnak igaza van, úgy tudományosan megokolt helyeslésével a bizottság határozatának csak súlyt és tekintélyt fog kölcsönözni.

Áttérvén már most a tárgy érdemleges vizsgálására, legelőször is arra a kérdésre kell felelnem, miképen intézkednek e dologban a mi törvényeink? A felelet erre igen rövid. *Egyenesen* avval a kérdéssel, hogy a magyar anyanyelven kívül tanítandó-e még valamely más nyelv is a községi elemi népiskolában, országos törvényeink nem foglalkoznak, de *indirecte* igenis úgy intézkednek, hogy más nyelv nem tanítandó. Népoktatási törvényünk ugyanis 55. §-ában felsorolja az elemi népiskola tantárgyait, de ezek közt hiába keressük akár a németet, akár valamely más nyelvet. Ugyanez áll a felső népiskolákra nézve is, holott a polgári iskolák tantárgyairól szólván, a törvény 74. §-ában már világosan megszabja, hogy a hol a tanítási nyelv a magyar, ott a harmadik évfolyamon kezdve a német nyelv is tanítandó. Van, az igaz, ennek a törvénynek egy §-a, az 58., a melybe holmi rabulisticus okoskodással bele lehetne kapaszkodni. Ez a § így szól: «Minden növendék anyanyelvén nyerve az oktatást, a mennyiben ez a nyelv a községben divatozó nyelvek egyike. Vegyes ajkú községekben ez okból oly tanító alkalmazandó, a ki a községben divatozó nyelveken tanítani képes. Népesebb községekben, a hol többféle nyelvű lakosok tömegesen laknak, a mennyire a község ereje engedi, különböző ajkú segédtanítók is választatnak». Akadhatna, mondom, a ki ebből a §-ból azt akarná kimagyarázni, hogy azért követeli a törvény a községben divatozó más nyelven tudó tanító alkalmazását, mivel az anyanyelven kívül ezt a más nyelvet is tanítani kell. De én azt hiszem, az ilyen agyafürt okoskodással szóba sem érdemes állni. Olyan világos, mint a nap, hogy népoktatási törvényünknek evvel az intézkedésével semmi más szándéka nem volt, mint hogy vegyes ajkú községekben ne engedje a lakosok egy

részének a nyelvét ráerőszakolni a másik részre; szabadelvű módon gondoskodik róla, hogy ha, teszem, valamely százsz helységben jókora számmal laknának oláhok is, ezeknek a gyermekei oláh nyelven taníttassanak.

Népoktatási törvényünk tehát igenis megengedi, hogy német ajkú községek iskoláiban német legyen a tanítás nyelve, de épen-ségesen nem követeli, hogy magyar ajkú községben a magyar anyanyelven kívül még a németet is tanítsák. Többet mondok. A taxatív felsorolás fogalma — s ilyenek kell tekintenünk a törvény 55. §-ában foglalt tantárgyakat — kirekesztő természetű. A mi felsorolva nincs, tehát a német nyelv is, az egyenesen tiltva van, mint a hogy tényleg tiltva van pl. az elemi népiskolában görög nyelvet tanítani.

És népoktatási törvényünk emez intézkedéséhez képest a székesfőváros nem is rendelte el soha, mióta maga intézi az ő iskoláinak ügyeit, a német nyelv tanítását az elemi iskolában, a mint hogy a tanügyi osztály sem adott ki soha speciális tantervet a budapesti elemi népiskolák számára, hanem minden iskola elkészítette, és készíti még most is, a maga óratervét a miniszteri tanterv szerint. Az 1868-iki törvény alapján szervezett új népiskola átvette a német nyelvet mint leltári darabot a régi, még nagyrészt német lakosságú Buda és Pest iskoláitól. Átvette, tanította és soha senki nem kereste, ha parancsolja-e a törvény, követeli-e valamely miniszteri rendelet, meghagyta-e a székesfővárosi tanács vagy a tanügyi osztály? Eleinte már az I. osztályban, a magyarral egyszerre, kezdték meg a német írást-olvasást. Később, néhány iskola kértére, áttették a II. osztályba, majd pedig, a tanítók újabbi kérésének engedve, a III. osztályba, s azóta a III. és IV. osztályban tanítják az írást-olvasást, az V. és VI. osztályban pedig a német nyelvtant heti két-két órán. Maguk a tanítók és a hivatalos jelentések biztosítanak bennünket, hogy a német nyelvi tanításnak nagyon csekély a fogatja.

Láttuk tehát, hogy törvényeink nemesak hogy nem követelik, de helyesen magyarózva tiltják is a német nyelv tanítását a magyar tannyelvű elemi népiskolákban; láttuk továbbá, hogy a székesfőváros népiskoláiban csak megszokásból túrték meg, és nyilván még egy másik oknál fogva is, mivel a német nyelvnek az életben nagy hasznát veszi majd az iskolából kikerült tanuló, tehát a hasznosság elvénél fogva. A megszokást tudtommal még

soha senki nem tekintette vezérelvnek a népiskolai tanterv megállapításánál; erre tehát kár egy szót is vesztegetnem. De igenis beszélnem kell a hasznossági elvről, a mely sokáig döntő tekintet volt a tantárgyak megválasztásánál s némely körökben még most is az. S evvel eljutottam elmélkedésem második mozzanatához: a kérdésnek pædagogiai szempontból való vizsgálásához.

Hogy valamely ismeretág vagy ügyesség beválik-e népiskolai tantárgynak vagy nem — az csakis a népiskola rendeltetéséből derivált tanterv-elmélet világánál ítélendő még. Legalább ez volna a helyes, sőt az egyedüli okszerű eljárás. De jóllehet nem így történt régebben s nem így történik meg ma sem, azt mégis meg kell hagyni, hogy nem ötletszerűen jártak el s ha nem is épen az iskola céljából lehozott, de valamely elv mindig irányozta a tanterv-készítők munkásságát. Ilyen volt régebben az, hogy az életnek kell nevelni, a mely elvnek szelleme egész a XIX. század közepéig kísértgetett a népiskolában. Ha elismerjük is hálásan, hogy ez elv révén került a tantárgyak legnagyobb része a népiskolába, de azért a tanterv megállapításánál még sem ismerhetjük el döntő fontosságúnak. Már Pestalozzi kimutatta alkalmatlan voltát, mivel semmiféle útbaigazítást nem ad. Mikor aztán ez az elv rideg utilitarismussá merevült, egyenesen károsan hatott a népiskolára. Az a kizárólagos tekintet az élet gyakorlati szükségleteire nemcsak a tananyag túltengését okozta, hanem veszedelmesen hatott az anyag tárgyalására is, úgyannyira, hogy kétségessé tette a tanítás emberművelő és -nevelő becsét. Az utilitarismusnak, az iskolaügyekbe avatkozó avatatlank eme kedvelt elvének köszönhetjük, hogy már elemi iskolás gyermekeknek katonai gyakorlatokat tanítanak, hogy bevitték a népiskolákba az iskolai takarékpénztárakat és a nép iszákossága ellen irányzott oktatásokat; az utilitarismusból kifolyólag keletkeztek egészen új tantárgyak, a melyekre a többi tárgytól elvont külön időt szentelnek, mint pl. az egészségtan, az életmentés, a leányiskolákban a háztartástan stb., a helyett, hogy a természettudományokat tanítanak a gyakorlati életre való vonatkozásokkal. S valóságos szerencse, hogy még a költői termékek kiküszöbölését nem követelték ugyancsak az utilitarismus szempontjából, mert hiszen «ábrándozás az élet megrontója». A hasznosságot tehát, a melylyel leginkább szeretik a német nyelv tanítását a népiskolában támogatni, nem tekinthetjük döntő elvnek a tantárgyak meg-

választásánál, hanem, a mint említém, a nevelés céljából leszarmaztatott elv világánál végezhetjük legbiztosabban ezt a munkát. Ha már most akár «minden emberi tehetségnek összhangzatos kiművelését» tekintjük az iskolai nevelés céljául, a mint Comenius, Rousseau és Pestalozzi elveiből leszűrődött, akár a Herbart megállapította erkölcsi jellemképzést — egy dolog kétségtelen, hogy a nevelő iskola, vagy más elnevezéssel: az általános műveltséget terjesztő iskola, tehát az elemi iskola is azt az anyagot, a mivel nevel, az általános emberi műveltség minden köréből tartozik venni. Az emberiség fejlődésének a menete, valamint az emberi tudásnak az elemzése egyaránt azt bizonyítja, hogy jelesen három nagy momentum nevelte nagyra az emberiséget: a természet, az emberélet és a vallás. E három dologra tartozó tudás szolgáltatja tehát az anyagot az egyes ember nevelésére is, s így minden nevelő iskolai tanításnak a magva lesz: 1. a természet-tudományok, 2. az emberélet a múltban és jelenben, vagyis történet, földrajz s alkotmánytan, 3. a vallástán. Íme, ez a tantárgyaknak egyik köre, az úgynevezett tárgytanítás csoportja. A második köre az anyanyelv, a melylyel három ügyesség jár: az élőbeszéd, az olvasás és írás. A harmadik kört teszik a tisztán alaki tanítás tantárgyai: a számtan, rajz és ének. A lelki életet felépítő és alakító e hármas csoporthoz hozzájárul még a testi erőt és ügyességet fejlesztő játék, testgyakorlás és kézimunka.*

Hogy e tárgyakat mind valamennyi művelt európai állam iskoláiban tényleg tanítják, bizonyára nem tisztán a véletlen műve, hanem a dolog lényegéből folyó kényszer. E tárgyak ugyanis összefüggésükben organikus egészet alkotnak, akár a test részei és szervei. Teljességüket a nevelési cél veszélyeztetése nélkül megbontani nem lehet. Tehát belőlük egyetlenegy sem engedhetünk el, akármennyit hivatkozzanak is a népiskola szűkes viszonyaira és korlátolt eszközeire. De meg sem toldhatjuk egyetlenegyvel sem, ha még úgy törekszenek is vagy egyet a hasznosság örve alatt a népiskola tantervébe becsempészni.

Lehetetlen itt, egy felolvasás szűk keretében, a tantárgyak mindenikének nélkülözhetetlen voltát bebizonyítani, lehetetlen tüzetesen kimutatnom, mint fonódnak egymásba, mint támogatja,

* Lásd: Dörpfeld F. W., Grundlinien einer Theorie des Lehrplanes. II. kiadás. 1894. Güterloh, C. Bertelmann.

követeli egyik a másikat. Ámde az imént említett három tárgycsoport egyikével, az anyanyelvvel és viszonyával a tárgytanítás csoportjához, mégis behatóbban kell foglalkoznom, hogy a német nyelv kérdését pædagogiai szempontból tisztázhassam.

Az anyanyelvi oktatásnak önmagában tudvalevőleg az a célja, hogy képessé tegye a gyermeket egyfelől mások gondolatait megérteni, akár élőszóval, akár írásban nyilatkozzanak, másfelől pedig arra, hogy a maga gondolatait is ki tudja fejezni közérthetően és helyesen, élőszóval és írásban egyaránt. Ebben a célban világosan jelezve vannak az eszközök. Mások megértésére képesíti a gyermeket másnak, leginkább a tanítónak az élőbeszédje, továbbá az olvasás. Arra pedig, hogy a saját gondolatait is ki tudja fejezni, képessé teszik a szó- és írásbeli gyakorlatok. Hogy milyen hely illeti meg az anyanyelv-tanítást a népiskolai tantárgyak sorában s hogy milyen viszonyban áll a többi tantárgyakhoz, kiváltképen pedig a tárgyoktatás csoportjához — azt legjobban mutatja az anyanyelv-tanítás két eszköze: a tanító élőbeszédje s a szóbeli gyakorlatok. Soha senkinek még csak eszébe sem jutott azt követelni, hogy a tanító külön, a tantárgyaktól függetlenül, beszéljen a gyermekeknek oly célból, hogy őket más ember élőbeszédjének a megértésére kapassa. Mindenki tudja, hogy a tanító ezt oly módon eszközli, hogy beszél történetet, hogy magyaráz földrajzot, hogy jellemez egy növényt, hogy fejteget egy természeti jelenséget stb. Hasonlóképen vagyunk a szóbeli gyakorlatokkal is, a melyekkel arra akarjuk képesíteni a gyermeket, hogy élőszóval ki tudja fejezni mindazt, a mit gondol és érez. Jutna-e eszébe valakinek az elemi iskolásokkal önállóan tartani ilyen szóbeli gyakorlatokat? A világért sem. De gyakoroljuk a gyermek szóbeli kifejező képességét oly módon, ha elmondatjuk saját szavaival azt a történeti eseményt, melyet az imént elbeszéltünk, ha elmondatjuk vele a számtani példát, ha számon kérjük tőle mindazt, a mit a föld- vagy természetrajzi kiránduláson látott és tapasztalt stb. Mit is bizonyítottunk tehát evvel? Azt a fölülte fontos methodikai igazságot, hogy az elemi népiskolában az anyanyelvi oktatás elválaszthatatlan kapcsolatban áll a többi tantárgyakkal, hogy csakis a többi tantárgyak anyagán gyakorolhatjuk a gyermek olvasó ügyességét, szó- és írásbeli kifejező képességét, mivel magának az anyanyelvi oktatásnak külön anyaga nincs is. Nehogy félreértsenek. Csak a népiskolai nyelvoktatásnak nincsen külön tárgya; magá-

nak a nyelvnek, jól tudom, van önálló tudománya: a nyelvtan. Ámde mi a nyelvtant az elemi népiskolában önmagáért nem taníthatjuk. Itt legelső sorban a kifejezésbeli ügyességet kell szorgalmaznunk; ez a fődolog és csak azután fordíthatunk figyelmet a nyelvhelyességre is, a melynek egyik szerény eszköze a nyelvtan. Az életben, tehát az iskolában is, sokkal fontosabb a nyelvnek művészi momentuma, mint a tudományos. Ennek az époly egyszerű, mint fontos igazságnak nem voltak eddig világos tudatában és ebből eredt a népiskolai tanításnak egyik végzetes tévedése, hogy önálló tárgyat adtak a nyelvtanításnak: a nyelvtant. Így aztán tömérdek idő és fáradság ráfordítása mellett vesződtek az elvont nyelvhelyességgel s e miatt el kellett mulasztani magát a lényegét: a kifejezésbeli ügyesség fejlesztését.

Nézzük már most, hogy a mi tárgyunkra; a német nyelv tanításának kérdésére vonatkozólag milyen okulást, milyen tanulságokat vonhatunk le eddigi fejtegetéseimből? Az egyik tanulság ez: A német nyelv a népiskolai tantárgyaknak szervesen összenőtt zárt körét megbontja. Mivel sehogysem lehet kapcsolatba és kölcsönhatásba hozni a tanítás egyéb anyagával; mivel a német nyelv nem segíti, nem támogatja a többi tantárgyat s viszont a többi tantárgy nem segíti, nem támogatja a német nyelvet, ez idegen test marad az élő organismusban. S hogy a többi tantárgy nem szolgáltathat neki anyagot, mint a hogy az anyanyelvi oktatásban történik, a német nyelv tárgy nélkül szükkölködven, nem egyéb, mint emlékezetszerűen megtanult üres hangjelek. S mivel végre így teljesen hatástalan a népiskolai nevelés céljára nézve, meg nem tűrhető az elemi népiskola tantárgyai sorában.

A második tanulság pedig a következő: Még az anyanyelvben is, a melyet pedig nagyrészt magával hoz a gyermek hazulról, csak valamelyes sikert is úgy képes az iskola felmutatni, ha — a mint fent láttuk — minden népiskolai tantárgy közrehat, ha nyelvgyakorlatokra, szó- és írásbelire, anyagot és alkalmat szolgáltat minden más tantárgy. Hiába, míg azt a tömérdek nyelvbeli alakot a gyermek fülébe és szájába beviszszük, sok, igen sok időbe telik. Hát még míg egy idegen nyelvet tanítunk, a melyből semmit sem hoz magával a gyermek s a melyet elszigetelt helyzeténél fogva semmi más tantárgy nem támogat. A ki valaha egy idegen nyelv tanulásával bajlódott, az tudja, hogy naponként órákat kell ráfordítani, ha sikerét akarja az ember látni; az tudja, milyen hosszú,

szakadatlan gyakorlat kell ahhoz, míg a fül megszokja az idegen hangokat s még több gyakorlat ahhoz, hogy a nyelv abban az idegen idiómában peregjen. Ez így van a magántanulásban, mikor pedig az illető mindig egymaga olvas, ír és beszél. Most tessék elképzelni a német nyelvi oktatást nyolczvan gyermekből álló osztályban, hetenkénti két órán. Bőven ha számítjuk, csak minden harmadik héten jut egy-egy gyermekre 5—6 percnyi idő a német nyelvben való beszédre. Ehhez járul, hogy a még oly körmönfont direct módszerrel sem vagyunk képesek a gyermek érdeklődését e tárgy iránt biztosítani, épen mivel az idegen nyelv az érdeklődést lekötő anyagot nélkülözi. Kérdem tehát, nem a legnagyobb ön-ámitás-e azt hinni, hogy az ilyen oktatásnak csak egy szikrányi eredménye is lehessen? Íme, ez e tanítás sikertelenségének a dolog természetében rejlő, tehát elháríthatatlan oka. Az iskola tehát mit tehet egyebet, mivel magát a *nyelvet* sikerrel nem taníthatja. kapja magát, tanítja a *nyelvtant*. Más szóval: ha németül érteni, írni és beszélni meg nem taníthatja a gyermekeket, hát megtanítja őket elmélkedni a német nyelv helyességéről. Ez, a milyen fonák és furcsa, ép oly kipróbált és kedvelt kibúvó, de ép oly biztos eljárás arra nézve is, hogy az idegen nyelvet még unottabbá és gyűlöltebbé tegye a tanulók előtt.

Látni való tehát, tisztelt társaság, hogy a dolog lényegére nézve egyetérték a székesfőváros közoktatásügyi bizottságával. Én is azt vallom, hogy a német nyelvet nem kell, nem szabad tanítani a magyar tannyelvű népiskolákban, tehát a fővárosiakban sem. De nem értek egyet velé a megokolás dolgában. Itt útjaink eltérnek egymástól, úgyannyra, hogy e határozata megerősítésére felhozott egyik ok ellen egyenesen tiltakoznom kell. A bizottságban ugyanis azt hozták fel egyik főökul, hogy a német nyelv tanítása veszélyezteti a tanulók magyar anyanyelvét és kárt okoz nemzeti érzelmeikben. Én meg azt mondom, hogy ez az állítás olyan chauvinista dogma-féle, a mely talán alkalmas arra, hogy az ellenvéleményt megfélemlítse, de a lélektani alapnak teljesen hiájával van. Az anyanyelv útján, az szent igaz, megszámlálhatatlan érzelmi elem kerül a gyermeki lélekbe. Az anyanyelv ad kedély-életünknek nemzeti typut. Az anyanyelv kölcsönzi életünk nyilvánulásának erkölcsi, æsthetikai, társadalmi vonatkozásaiban azt a sajátos módot és színezetet, melyet nemzeti karakternek nevezünk. Szent igaz továbbá az is, hogy az anyanyelvnek eme

megbecsülhetetlen hatása kockáztatva van, ha a családban egyszerre két nyelvben nevelik a gyermeket mindjárt zsenge korában, szent igaz, hogy ilyenkor biztos, megtéveszthetetlen nyelvérzéke egyikben sem fejlődik, s hogy az ilyen gyermek tulajdonképen két idegen nyelvet tanul. De jegyezzük meg jól: ez a veszedelem tényleg fenforog, ha a családban kaptják korán a gyermeket két vagy plane három nyelvre is, a hogy bizonyos körökben történik. De a hol a családi szent tűz minden fénysugarának, minden hőkiadásának egyedüli médiuma a magyar nyelv — s az ilyen családok gyermekeiről van itt szó — ott ne tessék a német nyelv iskolai tanításától féltetni a gyermeknek sem a nyelvérzékét; sem a nemzeti érzületét. Avagy hiheti-e valaki komolyan, hogy a mit a szülői ház az anyanyelv útján a gyermeki lélekben felépített s a mit az iskola céltudatos munkájával megerősített, azt képes volna az a tehetetlen, az az ügyefogyott német tanítás heti két órában megsemmisíteni, vagy csak meggyöngíteni? Nem érzik-e, a kik ezt állítják, mily súlyos vádat emelnek ezzel a magyar család s a magyar népiskola ellen? Mert nem azt foglalja-e magában ez az állítás, hogy gyermekeinkben oly ingatag a magyar nyelvérzék s oly hitvány a nemzeti érzület, hogy egy pár tuczat német mondat és nyelvszabály pocsékká teheti?

Ámde a bizottságnak ez a megokolása nem csak nem igaz, hanem veszedelmes is. Ne feledjük, hogy az 1879. évi XVIII. törvényezikk, helyreütvén az 1868-iki népoktatási törvénynek egyik nagy mulasztását, kötelezővé teszi a nem magyar ajkú iskolákban a magyar nyelv tanítását, hogy — a mint ama törvény a bevezetésben helyesen megjegyzi — «az állam nyelvének elsajátítására minden állampolgárnak a kellő mód nyujtassék». Az a körülmény, hogy a magyar az állam nyelve, hogy tehát megtanulása mindenkire nézve, a kinek ez az ország hazája, úgy az egyén boldogulása, mint a politika szempontjából egyaránt nélkülözhetetlen, semmit sem változtat e nyelv természetén a nem magyar ajkú tanulóval szemben: megtanulása csak olyan nehéz, mint az idegen nyelv, mint akár a magyar ajkú tanulónak a német. Fölösleges mondanom, hogy csakis ebből a szempontból lehet egyáltalán összehasonlításról szó. Mert míg nekünk a némethez, mint földidegen nyelvhez, semmi közünk, addig a magyar nyelv megtanulása a nem magyar ajkú népiskolai tanulók részéről a magyar államra nézve életbe vágó fontosságú, úgyannyira, hogy evvel a

nagy állami érdekekkel szemben el kell némulniok azoknak az aggodalmaknak, a melyeket fentebb az idegen nyelvnek a népiskolában való tanítására vonatkozólag kifejtettem. Különben közoktatási kormányunk gondosan figyelembe is vette ezeket az aggodalmakat. Az 1879-ben a nem magyar ajkú népiskolák számára kiadott tantervben az idegen nyelv tanításában fenforgó nehézségeket és akadályokat oly módon törekedett leküzdeni, hogy tényleg vonatkozásba és szoros kapcsolatba hozta a népiskolának majdnem valamennyi tantárgyát a magyar nyelvvel. És ha egyik-másik alárendelt pädagogiai tekintet nincs is teljesen kielégítve, ezt hogy feláldozzák ama véghetetlen fontos államérdeknek, méltán követelhetjük a nemzetiségektől. Nem így áll azonban a dolog, ha a német nyelv tanítása ellen azt hozzuk fel okul, hogy a tanulók magyar nyelvérzékét megrontja és nemzeti érzelmeikben ilyen meg olyan pusztításokat tesz. Attól kell ugyanis tartanunk, hogy a nemzetiségek ezt a magyar nyelvre alkalmazván, a saját argumentumunkkal fogják bizonyítani igaz voltát ama panaszuknak, a mivel úgy is tele lármázzák a világot, hogy mi az ő nemzeti életük elnyomására törekszünk. A panasz persze ép oly alaptalan, mint a milyen hamis az argumentatio.

De veszedelmes a bizottságnak sokszor idézett megokolása még azért is, mivel a tanuló ifjúságot egy bizonyos tekintetben demoralizálja. Jóllehet a bizottság az ő ítéletét csak a népiskolai német nyelvi oktatásra mondta ki, mégis óhatatlan, hogy hatása át ne csapjon a magasabb fokú iskolákba is, a hol a tanulókat felbújtogatja a német nyelv ellen, a melynek tanulását pedig a törvény követeli. Egészen biztosra véhetjük, hogy ezután még többen lesznek azok a polgári és középiskolai tanulók, a kik hazafias virtusból vagy egyáltalán nem, vagy hanyagúl fogják a németet tanulni. De hogyis ne, mikor az újságokból olvassák, hogy még a hozzáértés hírében álló egy bizottság is veszedelmes hatásúnak tartja a nemzeti érzelmre a német nyelvet. Hiszen csak nem rég történt, hogy egy napilapunk valóságos dithyrambokat zengett a fővárosi elemi tanulók magasztalására, a miért a német nyelv ellen kifejtett állhatatos ellenszegülésükkel egyenesen kényszerítették a közoktatásügyi bizottságot arra a bizonyos határozatára. Biztosak lehetünk benne, hogy a népiskolai tanulók e babérjai nem fogják aludni hagyni a polgári és középiskolai tanulókat.

Íme, tisztelt Társaság, ezért tartom én a székesfővárosi közoktatásügyi bizottságnak a megokolását veszedelmesnek s azért szeretném már az elemi népiskolában megbuktatni, hogy a magasabb fokú iskolákba be ne juthasson.

RADÓ VILMOS.

A TESTGYAKORLATOK HATÁSA AZ EGÉSZ EMBERRE.*

I. Bevezetés és a testgyakorlatok általános jelentősége.

Mik a testgyakorlatok? S mi az egész ember? Mert ne gondolja senki, hogy akármiféle tevékenysége a testnek már *testgyakorlat*; az pedig már épen útszéli dolog, hogy még nem egész ember az, kinek se egy lába, se egy keze nem hiányzik. *Testgyakorlat csak az lehet, a mi- nek elvégzésére való készség (dispositio) eredeti sajátja a szervezetnek.* Ez a készség testi és lelki természetű. Első formájában a tulajdonképeni szervezet állapotát, a szerveknek vagy részeiknek rendeltetésszerű jellegét s azokhoz hozzákötött testi képességek összegét jelenti, szóval velünk született leltárt; második formájában ösztön, mely arra serkent, hogy ez az egész leltár gyakorlás útján jellegében megtartassék és megerősítessék. A lelki élet ezen gazdagsága jellemzi a valódi testgyakorlatokat. A többi gyakorlat — legyen azok rendszere bármi tudományosan kiczirkalmazva, s tárgyi hatásuk bármi meggyőzően kimutatva — lehet jó medicina, de a neveléstudomány szempontjából testgyakorlat nem lehet.

Az egész ember értelmezése egy negatív itélettel kezdődik, hogy t. i. két fél ember még nem tesz egész embert. Sőt a fél emberek egész tuczatja sem ér fel egy egész emberrel. Az egész ember — épen egész ember. Súlypontja az akarat; akaratának alap-tonusa az erkölcs; erkölcs pedig testének szervezetéből fakad. Ilyen az egész ember. S megelégedés tölt el, ha elgondolom, hogy e fogalom történeti fejlődésében a rég letűnt klasszikus kor adta a helyes értelmezés kiinduló pontját. Hiszen a «testi-lelki harmonia» elméletének korunk csak indokolásán változtatott: a klasszikus esztétikai szempont *elé* a modern ok és okozati összefüggés szempontját helyezte. Lényeges új elem az egész ember

* Ez értekezésből szerző részleteket olvasott a «Testi nevelés nemzetközi kongresszusán» Párisban.